

XVIII. Yüzyılda Uluslararası Bir Sorun Olarak Garp Ocakları'nın Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri*

Ancient Piracy Activities of Garp Ocakları in Mediterranean World as an International Problem in XVIII Century

Serhat KUZUCU**

Öz

Garp Ocakları, Osmanlı Devleti'nin XVI. ve XX. Yüzyıl boyunca Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletleri için kullandığı bir terimdir. Osmanlılar ilk defa Türk denizcisi Oruç Reis sayesinde 1516 yılında Cezayir'e girerken daha sonra 1551 yılında Trablusgarp'ı 1574 yılında ise Tunus'u topraklarının bir parçası haline getirdi. Bu fetihlerden sonra Cezayir 1516-1830, Trablusgarp 1551-1912 ve Tunus ise 1574-1881 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Garp Ocakları'nın en önemli askeri gücü donanmalarıydı. Denizcilikte Akdeniz havzasında söz sahibi olan bu Ocakların Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçmesi devletin uzun yıllar yeterli düzeye gelemeyen deniz gücüne de güç katmış oluyordu. Osmanlılar bu bölgede genel olarak yarı bağımsız bir yapı kurarak bu Garp Ocakları'nı yönetmişti. Buraya atadığı vali veya beylerbeyi sultana bağlı olmakla birlikte bağımsız da hareket edebiliyordu. Ancak Osmanlı sultanının hükmü diğer eyaletlerde olduğu gibi Garp Ocaklarında da her zaman geçerli idi. Hutbe sultanın adına okunur para da onun namı ile basılırdı. Garp Ocakları'nın en önemli geçim kaynağı ise korsanlık ve deniz ticaretiydi. Özellikle Akdeniz havzasında yapmış oldukları korsanlık faaliyetleri en önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı. Lakin bu durum zamanla Osmanlı Devleti ile Akdeniz'de deniz ticareti yapan diğer devletler arasında sorun olmaya başlamıştır. Bu çerçevede Akdeniz ticaretinin güvenliği için yapılan uluslararası antlaşmalara Garp Ocakları'nın kimi zaman riayet etmemesi ise Osmanlı Devleti'ni zamanla zor durumda bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Akdeniz, Korsanlık, Ticaret, Kuzey Afrika

Abstract

Through XVI and XX centuries Ottoman State called Algeria, Tunisia and Tripolis as Western Colonies (Garp Ocakları). The Ottomans, for the first time, entered Algeria in 1516 owing to Captain Oruc; then in 1551 they took Tripolis and Tunisia in 1574. After those conquests, Algeria remained as Ottoman land between 1516 and 1830, Tripolis between 1574 and 1881 and Tunisia between 1574 and 1881. The most significant military force of the Western Colonies was the fleets. Those colonies, having a significant nautical power within the Mediterranean basin, made a great contribution to the naval forces of Ottoman state after they were captured. The Ottoman State governed here establishing a semi-independent policy. The appointed governors could rule independently when necessary. However, the reign of the Sultan of Ottoman State was always in power in those colonies like all other parts of the

* Makalenin Geliş Tarihi: 14.08.2015 Kabul Tarihi: 18.11.2015

** Yrd. Doç. Dr. Kılıç 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
E-posta: kuzucu@kili.edu.tr.

Garp

Akademik
Bakış

165

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

land. Friday sermons (khutbah) were given in the name of the Sultan and the coins were in the name of the Sultan also. The most considerable sources of income of those colonies were merchant shipping and piracy. The piracy activities especially in the Mediterranean basin were the main source. However, in time, that situation became a problem between Ottoman State and other states that deal with maritime commerce in Mediterranean. Within this frame, Western Colonies that did not obey the international pacts from time to time left Ottoman State in a difficult situation.

Keywords: Ottoman State, Mediterranean, Piracy, Maritime Commerce, Northern Africa

Giriş

Osmanlı Devleti, tarihin en büyük en uzun ömürlü ve en geniş coğrafyaya yayılan devletlerinden birisidir. Egemenlik sahasını üç kıtaya yaymış ve bu geniş egemenlik sahasını altı yüzyılı aşkın bir sürede kontrolü altında tutmayı başarmıştır. Bu denli geniş coğrafyalara yayılmayı ise hiç kuşkusuz kara savaşlarında elde ettiği başarılarla sağlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti tarihte her ne kadar meydan savaşlarında diğer devletlere karşı sağladığı üstünlüğü ile anılmışsa da özellikle XVI. yüzyılın ilk yarısında karalardaki bu başarısını denizlere de taşımıştır. XV. Yüzyılın sonlarında bazıları Osmanlı Devleti'ne bağlı bazıları ise müstakil faaliyet gösteren gaza, cihat ve ganimet peşinde koşan Türk denizcileri Osmanlı deniz gücünün etkin bir hale gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı donanmasını yeniden düzenlemesi sonrasında Akdeniz'de Habsburgların deniz gücüne karşı, Fransa'nın da desteğiyle bir mücadeleye başlanması, Osmanlıların kısa sürede Akdeniz havzasında söz sahibi olmasını sağlamıştır. Fransızların, Osmanlı Devleti'ni İspanyollara karşı Akdeniz'e özellikle İtalya kıyılarına çekmek istemesi bunda etkili olmuştur. Lakin Osmanlılar İtalya kıyılarından çok, Kuzey Afrika sahillerine yönelmiş, bu durum ise Akdeniz tarihi açısından önemli sayılabilecek gelişmelerin başlangıcı olmuştur¹.

Afrika kıyılarında başlayan Osmanlı- İspanya çekişmesi sonunda Cezayir, Tunus ve Trablusgarp, Türk hâkimiyetine geçmiş ve Akdeniz'de başlayan bu mücadeleyi Osmanlılar kazanmıştır. Bu şekilde Osmanlı yönetimi altına giren ve Akdeniz hâkimiyeti için stratejik bir konumda olan bu üç eyalete Garp Ocakları denilmeye başlanmıştır. Avrupa kaynaklarında ise Garp Ocaklarından ziyade niyabet, cumhuriyet, barbar naiplikler, gibi anlamlara gelen regence, regency, barbary, regencies, states of barbary isimler ile anılmışlardır. Bu bölgelerin merkezden çok uzakta olmalarından dolayı Osmanlı Devleti, Garp Ocakları'nın idaresini diğer eyaletlerden farklı tutmuştur. Yöneticilerine iç işlerinde yarı müstakil yetkiler tanıdığı gibi vergi yükümlülükleri bakımında da farklı uygulamaya tabi olmuşlardır. Bunların merkeze uzak olmalarından başka halkının kısmen göçebe ve aşiretler şeklinde oluşması ve mezhep farklılıklarının çok olması da bu durumun ortaya çıkmasında rol oynayan nedenlerdir². Garp

1 Feridun M., Emecen, Osmanlı Klasik Çağında Siyaset, İstanbul, 2009, s.165.

2 Atillâ Çetin, "Garp Ocakları", *D/İA*, Cilt: XIII, s. 383.

Ocakları'nın en önemli geçim kaynağı ise korsanlık ve deniz ticaretiydi. Bu faaliyetlerinin büyük bir kısmını ise Akdeniz havzasında yapmaktaydılar. Lakin bu durum zamanla Osmanlı Devleti ile Akdeniz'de ticaret yapan diğer devletler arasında sorun olmaya başladı. Bu çerçevede Akdeniz ticaretinin güvenliği için yapılan uluslararası antlaşmalara Garp Ocakları'nın kimi zaman riayet etmemesi ise Osmanlı Devleti'ni zamanla zor durumda kalmasına neden oldu.

Garp Ocakları'nın Stratejik Konumu ve Osmanlı Hâkimiyetine Girmesi

Garp Ocakları denilen bölge kabaca bugünkü Kuzey Afrika kıyıları olarak nitelendirilebilir. Konum itibarıyla Akdeniz havzasının geniş bir kısmını içine alan bu bölge, Akdeniz hâkimiyeti içinde oldukça büyük öneme sahiptir. Burayı kontrol altında tutmak aynı zamanda Akdeniz havzasının ve Akdeniz ticaretinin de bir nevi kontrol altına alınması anlamına gelmekteydi.

XVI. yüzyılla birlikte Kuzey Afrika'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesi bir zorunluluk halini aldı. Balkanlar'da ve Avrupa'da elde ettiği önemli başarılarla rağmen Akdeniz havzasında tam olarak hâkimiyet sağlanamamıştı. Bu bölgenin fethi Akdeniz ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması açısından önemliydi. Aynı zamanda Kuzey Afrika kıyılarında Osmanlı egemenliği, İspanya'da yaşayan Müslümanlar için de önemli idi. Kuzey Afrika'da Osmanlı egemenliğinin kurulması, Akdeniz'de Müslümanları üstün konuma getireceği gibi bu bölgeleri başta Portekiz ve İspanyollar olmak üzere batılı devletlerin işgalinden de korumuş olacaktı.

Garp Ocakları'ndan en önemlisi ve muteberi Cezayir'di. Bunda buranın coğrafi ve jeopolitik konumu önemli bir etkeni. Zira Garp Ocakları içerisinde en batıda yer alan bu bölge, Akdeniz'i Atlas Okyanusu'na bağlayan Cebelitarık Boğazı ile Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne karşı hâkimiyet mücadelesi veren İspanya ve Portekiz gibi devletlere en yakın olanıydı. Burası bu konumdan dolayı uzun yıllar birçok devletin hâkimiyet sahası içerisinde kalmıştı. Milattan önceki dönemlerde de başta Fenikeler ve Kartacalılar olmak üzere Roma, Roma'nın yıkılmasında sonra Vandallar ve Bizans gibi devletler burayı kontrol altında tutmuşlardır.

VII. yüzyılın ortalarından itibaren ise Müslüman Arap fatihleri, emirlerindeki birliklerle Mağrib'i yani Kuzey Afrika bölgesini fethetmek üzere gelmiş ve burada Berberi kabilelerinin ve Bizans'tan arta kalan bazı toplulukların mukavemetiyle karşılaşmışlardır. Ancak Bizans'a karşı bağımsızlığını ilan ederek Sübeytılâ'yı başkent yapan kumandanı öldürüp şehre girmişlerdir. Bu şekilde bölgede İslamiyet'in yayılması için uygun ortam oluşmuş ve hızla İslamiyet yayılmıştır³. Bu şekilde uzun yıllar Müslümanların kontrolünde kalan bu bölge XVI. yüzyıl başlarında İspanya tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Bu dönemde bölgede yaşayan kabileler arasında yaşanan siyasi çekişmeleri fırsat bilen

3 Nasirüddin Saîdüni, "Cezayir (İslamiyet Öncesi ve İslami Dönem)", *DİA*, Cilt: VII, s. 485.

İspanyollar 1505-1513 yılları arasında Cezayir sahillerinin bir kısmını ele geçirdi. 1505 'te Mersa el- Kebir, 1509' da Vehran (Oran) 1510'da Bicaye ve kısa bir süre sonra da Tilimsan İspanya'nın kontrolü altına girdi. Bunun üzerine Cezayirler, Ege ve Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerinde bulunan Oruç ve Hızır reislerden yardım istedi. Böylece Oruç ve Hızır, İspanyollara karşı mücadele etmeye başladı. Daha sonra Cerbe adasına yerleşen Barbaros kardeşler, Yavuz Sultan Selim'in himayesine girdi. Cezayir şehrini ve onun batısındaki Şerşel'i 1516 yılında geri aldılar. Şerşel ve Cezayir hâkimi ilan edilen Oruç Reisin, Tenes ve Tilimsan'ı ele geçirdikten sonra 1518'de Tilimsan'a saldıran İspanyollarla yaptığı savaşta hayatını kaybetmesi üzerine, yerine Hızır Reis geçti. Hızır Reis Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamak için adamlarından Hacı Hüseyin'i 1519 yılında Yavuz Sultan Selim'e göndererek yardım istedi. Yavuz Sultan Selim "Hayreddin" lakabıyla andığı Hızır'ı, Cezayir hâkimi olarak tanıdığı gibi yeniçeri ve topçulardan oluşan iki bin kişilik bir orduyu, gerekli mühimmatla birlikte yardıma gönderdi. Ayrıca Cezayir'e gönüllü olarak gideceklere yeniçerilik imtiyazı ve Anadolu'dan gerektiği kadar asker yazma izni verdi. Bu yardımla birlikte Cezayir kontrol altında tutulduğu gibi hutbenin de Osmanlı padişahı adına okunmasıyla Cezayir, Osmanlı nüfuzu altına girdi⁴.

Barbaros Hayreddin, Cezayir'e hâkim olduktan sonra burayı idari bakımdan doğu ve batı olarak iki kısma ayırdı. Doğu kısmına yerli emirlerden Ahmet bin Kadı'yı, batı kısmını ise Muhammed bin Ali'nin idaresine bıraktı. Fakat bir süre sonra yerli halkın ayaklanması üzerine Barbaros, Cezayir şehrini terk etmek zorunda kaldı. Cicelli'ye giden Barboros, 1524 yılında üç yıl sonra yine halkın isteğiyle geri döndü. Bu süreçte kendisine isyan eden Ahmet bin Kadı'yı yenerek asayişi yeniden sağladı. 1530 yılında Cezayir şehri önünde İspanya'nın kontrolündeki küçük bir adada yer alan Penon Kalesi'ni (Adakale) fethetti. 1534 yılında ise Kanuni Sultan Süleyman'ın Barbaros Hayreddin'i İstanbul'a davet edip Cezayir Beylerbeyi sıfatı ile onu Osmanlı donanmasının başına getirmesiyle Cezayir, doğrudan doğruya bir Osmanlı Beylerbeyliği haline geldi⁵.

Garp Ocakları'nın bir diğer parçası ise Tunus'tu. Burası da Cezayir gibi Akdeniz havzasında önemli bir konuma sahip bir liman şehriydi. Bu bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi ise yine Barbaros Hayrettin Paşa zamanında olmuştu. Barbaros, Cezayir Beylerbeyliğine atandıktan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik gücünün de desteği ile 1534 yılında Tunus'u ele geçirdi⁶. Fakat bu olay İspanyolları endişelendirdiği gibi dikkatlerini de tekrar bölgeye çekmelerine neden oldu. Zira Sicilya ve Tunus arasındaki suyunun kontrolünün Osmanlılara geçmesi, bütün Batı Akdeniz için bir tehlike olarak görülmekteydi. Bunun üzerine İspanya ordusu 1535 yılında yirmi beş bin kişilik bir kuvvetle Tunus kıyılarına çıkartma yaptı. Bu çıkartma sonrası Barbaros

4 Kemal Kahraman, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, Cilt: VII, s. 486.

5 Kemal Kahraman, *a.g.m.*, s. 486.

6 Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul, 1995, s. 2.

Hayrettin Paşa, Tunus'u boşaltıp çekilmeyi uygun gördü. Bu zaferden ümitlenen İspanyollar 1541 yılında Kuzey Afrika'daki Osmanlı egemenliğine son vermek için Cezayir'e saldırdı. Ancak olumsuz hava koşulları ve Hadım Hasan Ağa'nın Cezayir savunmasındaki üstün başarısı İspanyolların geri çekilmesini sağladı. Hatta İspanya, kuvvetlerini bu bölgeden tahliye etmek zorunda kaldı⁷.

İspanyolların Cezayir'de Osmanlı Devleti karşısında uğrağı bu mağlubiyet, diğer Avrupalı Devletlere de bir nevi gözdağı oldu. Lakin İspanya ordusunun 1535 yılında ele geçirdiği Tunus, Kuzey Afrika'da Osmanlı Devleti'ne bağlı ülkeler arasında, çok tehlikeli bir İspanyol üssü haline gelmişti. Tunus'un fethedilmesi Osmanlı Devleti için artık bir zorunluluk haline geldi. Sultan İkinci Selim bunun için bir donanma hazırlatarak bu donanmanın başına Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa'yı getirdi. Tunus önlerine gelen Osmanlı birlikleri 23 Eylül 1573 tarihinde, İspanyollarla yapılan kanlı savaşlar sonrasında Tunus'u fethetti. Bu kanlı savaşlarda on bine yakın İspanyol askeri ölmüş bir o kadar da Osmanlı askeri şehit olmuştu. Tunus bu şekilde kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmış ve Osmanlı Devleti'ne bağlı bir eyalet statüsü almıştır⁸.

Harita: I. Osmanlı hâkimiyetinde Garp Ocakları



İspanya'nın Batı Akdeniz'deki Osmanlı varlığını sona erdirmek için yapmış olduğu mücadeleler esnasında Osmanlılar, Kuzey Afrika'daki nüfuslarını daha da arttırıyorlardı. Garp Ocakları içinde en doğuda ve devletin merkezine en

7 Hüseyin Serdar Tabakoğlu, XVIII. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-İspanya İlişkileri: ilk İspanyol Daimi Elçisi Don Juan de Bouigny Örneği" *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall 2008, s. 816.

8 Mehmet Maksudoğlu, "Tunus'ta Dayıların Ortaya Çıkışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV / 1, s. 192-193.

yakın olan Trablusgarp eyaleti, bu mücadele esansında fethedildi. Trablusgarp şehri daha önce 1510 yılında İspanyol komutanı Pedro Navarro tarafından ele geçirilmiş, sonra buranın idaresi 1530 yılında Malta şövalyelerine verilmişti. Trablusgarplıların 1545-1546 yılları arasında Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi üzerine Murat Paşa komutasındaki birlikler onların yardımına gönderilmiş, lakin bir netice alınamamıştı. Ancak Sinan Paşa'nın kaptan-ı deryalığında, meşhur denizci Turgut Reis'in telkin ve yardımlarıyla Trablusgarp, 1551 yılında Malta şövalyelerinden alınabildi. Daha sonra Turgut Reis, Trablusgarp Beylerbeyi tayin edildi. Manastır, Kayrevan, Süs, Kafsa Mehdiye gibi Tunus'un güney şehirleri de o tarihte Trablusgarp eyaletinin sınırları içine alındı⁹.

Kuzey Afrika'nın Osmanlı yönetimi altına girmesiyle Türkler, dört yüzyıldan beri Müslümanların elinden çıkmış olan Akdeniz'in kontrolünü Hıristiyanlardan geri almış oldular. Osmanlı Devleti, bu şekilde Kuzey Afrika'da işgalci İspanyollara ve Portekizlilere karşı İslam dünyasının koruyuculuğu görevini de üstlenmiş oluyordular. Eğer Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye müdahalesi olmasaydı, bu kıtada Müslümanlar büyük zarar görebilir ve Endülüs'ten daha kötü bir duruma düşebilirdi¹⁰.

Osmanlı Hâkimiyetinde Garp Ocakları'nın İdaresi

Osmanlı egemenliği altında bulunan topraklardan büyük bir bölümü doğrudan doğruya Osmanlı hükümdarının mutlak otoritesi altında idi. Buralarda timar sistemi denen bir rejim uygulanıyordu. Yani devlet gelirleri bir takım görevler karşılığı idarecilere ve sipahilere tahsis edilmişti. Bunun yanında timar sisteminin uygulanmadığı eyaletlerde vardı. Buralar da Osmanlı beylerbeyi idaresi altında askeri, mali ve adli sahalarda değişik uygulamalar mevcuttu. Bölgenin valisi eyaletin idari ve askeri harcamalarını gerçekleştirdikten sonra "Salyane" adı ile merkeze belirli bir miktar meblağ yollamakla yükümlüydü. Bundan dolayı bu çeşit eyaletlere *salyaneli eyaletler* deniyordu¹¹. Bu eyaletlerde timar sistemi uygulanmadığı için tahrir de yapılmıyordu¹².

Osmanlı hâkimiyetinin Garp Ocakları'nda başlaması ile birlikte bu eyaletlere *salyaneli eyalet* statüsü verildi. Zira bu bölgelerin coğrafi bakımdan merkeze uzaklıkları, buldukları özel şartlar, halkının kısmen göçebe ve aşiretler halinde olması, mezhep farklılıkları, Hristiyan devletlerle savaş durumları bunda rol oynayan unsurlardı. Birer beylerbeyi tarafından idare edilen Tunus, Trablusgarp ve Cezayir'de fetihten sonra, her beylerbeylik de yeniçerilerden oluşan belli sayıda muhafız gücü görevlendirildi. Bunlar Garp Ocakları'nın ilk askeri birliklerini teşkil ettiler. Ayrıca deniz savaşları ve kıyıların güvenliğini

9 Atillâ Çetin, *a.g.m.*, s. 383.

10 Sabri Hizmetli, "Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezayir'in Eğitim ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXX / 1, Ankara, 1953, s. 2-3.

11 Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII/ 152, s. 668-669.

12 Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta, 2010, s. 212.

sağlamak ve deniz seferlerinde bulunmak üzere denizci leventlerden oluşan güçlü donanmalar kuruldu. Garp Ocakları'nın donanmaları Akdeniz hâkimiyeti için çok önemliydi. Ocakların idaresinde ayrıca paşa divanı, yeniçeri ağasının başkanlığında ağa veya yeniçeri divanı önemli görevler yapardı¹³.

Kuzey Afrika'daki bu eyaletler, başlangıçta merkezden gönderilen valiler tarafından idare edilirken daha sonra idare mekanizmasının bozulmasıyla bu uygulamaya son verilerek "Dayı" tabir edilen yerel yöneticilerin idaresine bırakılmıştı¹⁴. Bu uygulama ilk olarak Tunus'ta bir zorunluluk üzerine ortaya çıkmıştı. Tunus eyaletinde ülkeyi yöneten beylerbeylik makamının nüfuzu zamanla zayıflamasıyla; artık duruma yeniçeriler hâkim olmaya başlamışlardı¹⁵. 1591 yılında divan toplantısını basan yeniçeri askerleri idareyi ele geçirmişlerdi. Fakat bu baskından sonra dağılarak guruplara ayrılmışlardı. Bu olaydan sonra her gurubun başına "dayı" adı verilen biri geçmiş, bu şekilde üç yüze yakın dayı ortaya çıkmıştı. Bu dayılar, aralarında yaptıkları bir toplantıda içlerinden Rodoslu İbrahim'i, Tunus dayılığına getirerek bu şekilde dayılık idaresi başlatılmıştı¹⁶.

Tunus'ta başlayan dayıların idare sistemi Cezayir'e de sıçradı. Tunus'ta olduğu gibi burada da askerler duruma hâkim olarak, dayılar devrini başlattılar. Önce dayının meclis tarafından kaydı hayat şartıyla seçilmesi kararlaştırıldı. İlk dört dayı bu şekilde göreve geldi. Fakat daha sonra ocak ağırlığını koyarak ülkeyi yönetecek dayıları kendi seçmeye başladı. Cezayir dayılarının oldukça geniş yetkileri vardı. Dayılar Darü's-sultan adı verilen Cezayir şehrinin merkezinde bulunur ve buradan eyaleti yönetirlerdi. Güvenlikleri "Solak" adı verilen muhafızlar tarafından sağlanırdı. Kendilerine, adli, askeri ve siyasi işlerde yardımcı olan beş üyeden oluşan bir dayı divanı yardımcı olurdu. Bu divana "divan-ı guzat" denirdi. Mali işlerden sorumlu üyeye hazineci, askeri işlere bakan komutana ordugâh ağası, denizcilik işlerinden sorumlu olan vekil-i harç, beytü'l-malci ve vergi tahsiline memur olan kişiye "hocatü'l-havl" denilmekteydi. Divan kâtipliğini ise dört divan hocası yürütmekteydi. Dini meseleler ise biri Hanefi diğeri Maliki mezhebine mensup iki müftü tarafından yürütülmekteydi. Dayıların memuriyet maaşı, hediyeler, müsadere ve para cezaları, esir ticareti ve korsanlardan alınan hisselerden önemli miktarda gelirleri vardı. Lakin azl edilen veya öldürülen dayıların tüm mallarına el konurdu¹⁷. Trablusgarp Ocağı da, ilk başta merkezden gönderilen beylerbeyiler tarafından yönetilirken, XVII. yüzyıldan itibaren Tunus ve Cezayir'deki gibi dayılar idareyi ele almıştır¹⁸.

13 Atillâ Çetin, *a.g.m.*, s. 383.

14 Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, I-II, (Haz. Neşet Çağatay), Ankara, 1992, s. 146.

15 Mehmet Maksudoğlu, *a.g.m.*, s. 194.

16 Mehmet Maksudoğlu, "Tunus'ta Hâkimiyetin Dayılardan Beylere Geçışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV/1, s. 174; Sabri Hizmetli, "Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezayir'in Eğitim ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış", s. 3-4.

17 Kemal Kahraman, *a.g.m.*, s. 487.

18 Seydi Vakkas, Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", İstanbul

Garp Ocaklarında, dayılar iktidarı yaklaşık bir yüzyıl kadar sürmüş, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren önemini kaybetmeye başlamıştır. XVII. yüzyılda merkezden gönderilen valilerin hiçbir hükmü ve nüfuzu yok iken XVIII. yüzyılla birlikte bunların yetkisi arttığı gibi hatta Tunus'ta yine tayinleri merkezden yapılan ve Emirü'l-evtan denilen vatan sancak beyleri, ülke yönetiminde etkin hale gelmişlerdir¹⁹. Fakat Cezayir ahalisi ve dayıları bu yüzyılda da Tunus ve Trablusgarp Ocakları'nın aksine yine merkezden gönderilen valilere bazen tavır alarak zorluk çıkarmışlardır²⁰.

Garp Ocakları'nın yönetim işleri bu şekilde iken askeri işler ise daha çok payitahtla irtibatlı idi. Akdeniz havzasında stratejik bir konuma sahip olan Garp Ocakları'nın ilk başlarda kendilerine ait düzenli bir ordusu bulunmaktaydı. Askeri güçlerinin önemli bir kısmı Osmanlı Devleti tarafından sağlanmaktaydı. İki üç yılda bir merkezden Yeniçeriler ve Leventler bu bölgeye gönderilirdi. Burada merkezdeki gibi Yeniçeri Ocağı'na benzer bir askeri yapı oluşturulması üzerine, zamanla merkezden Yeniçeri gönderme işi durduruldu. Lakin Yavuz Sultan Selim buradaki askeri ocağın ihtiyacına göre Anadolu, Rumeli ve adalardan yeni asker yazma ve bunları Garp Ocakları'na getirterek yetiştirme usulünü ortaya çıkarttı. Çünkü bu bölgede meydana gelen sık savaşlar ve verilen büyük kayıplar asker ihtiyacını arttırmıştı. Asıl birlikler daha çok Anadolu ve adalardan getirilen Türk gençlerden oluşmaktaydı. Bununla birlikte Garp Ocakları'nda merkezdeki Yeniçeri Ocağı'nın aksine Türk menşeli olanların alınmasına özel bir önem verildi. Bu şekilde yetiştirilen askerlerin çoğunluğu Anadolu'nun kıyı bölgelerinde yaşayan Türk çocuklarıydı. Leventler de böyle yetiştirildi. Asker devşirilmesi bazen her yıl bazen de ihtiyaca göre birkaç yılda bir yapılırdı. Bu ocaklarda disiplin sıkı tutularak yeteneği olan her asker en üst makama kadar yükselmekteydi²¹.

Garp Ocakları ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler idari açıdan ziyade askeri ve ticari ilişkiler yönünden daha fazla önem arz etmekteydi. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin bu bölgelerdeki hâkimiyeti, Avrupa sömürgeciliğinin buralarda yayılmamasında en önemli etkenlerden birisi olmuştu. Avrupalı devletler XVII. ve XVIII. yüzyıl boyunca daha çok Afrika kıtasının batı ve güney kısmıyla meşgul olurken buralarda kurduğu ticaret kolonileri ile köle ticareti ötesinde fazla bir varlık gösteremedi. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıl başından XVIII. yüzyıl sonuna kadar Kuzey ve Doğu Afrika sahillerini Avrupalıların işgalinden koruyarak, kendi idaresi içinde muhafaza etmesi dünya tarihinde benzerine az rastlanır bir olaydır²².

Üniversitesi, *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, Bahar 2012, s. 233.

19 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IV/II, Ankara, 1995, s. 250-251.

20 BOA, *Cevdet Dahiliye*, DN: 88/4373.

21 Atillâ Çetin, *a.g.m.*, s. 384.

22 Selim Hilmi Özkan, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika", *Avrasya Etüdleri*, Vol. 1, Issue: 40, s. 3-4.

Garp Ocakları'nın Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri ve Buna Dair Alınan Tedbirler

Kuzey Afrika'da bulunan Cezayir, Tunus ve Trablusgarp Ocakları'nın en önemli gelir kaynakları Akdeniz'de yürütmüş oldukları korsanlık faaliyetleriydi. Onlar arasında bu durum şerefli ve kârlı bir geçim yolu sayılmaktaydı. Akdeniz'de kıyısı olan ve bu denizde ticaret yapan pek çok ülkenin gemilerini zapt edip mallarına el koyuyorlardı. Özellikle XVI. yüzyılda Garp Ocakları'nın yıldızı iyice parlamış, pek çok Avrupalı amirale yenilgi tattırdıkları gibi, Avrupa kıyılarını yağmalayarak büyük ganimetler elde etmişlerdir. Ancak Türk tarihinde bunlara korsan yerine "levent" tabiri kullanılmıştır. İtalyanca'da doğu anlamın da kullanılan "levante" den gelmekte olan levent, Osmanlılar'da denizci ve cesur savaşı anlamına gelirdi²³.

Osmanlı Devleti, gaza ve cihat anlayışı ile denize açılan bu leventlere ilk dönemler müdahale etmedi. Çünkü İslam hukukunda dârü'l-islâm olan İslâm ülkesi ile darü'l-harp bölgesi olan gayr-i müslimlerin ülkesi arasında devamlı harp durumu olduğu için bunların yaptıkları mücadelelere engel olunamamıştır. XVI. yüzyıl Osmanlı tarihi hakkında önemli bilgiler veren tarihçi Selânikî bunlar için " *küffâr-ı hâksâr üstüne gâh u bî-gâh cihâd u gazâda olan beâm korsan ve kurnâz levent tâifesi*" şeklinde ifade kullanarak, yani bunların aslında birer deniz gazisi olduklarını ve karadaki akıncıların bir benzeri olarak göstermektedir²⁴. Orta Çağın sonlarına doğru henüz resmi devlet donanmalarının kurulmasında önce birçok devlet kendi yarı-resmi korsanlarına kahraman gözüyle bakmaktaydı²⁵. Ayrıca bu dönemde genel manada korsanlık kanun dışı bir faaliyet olmaktan çok devletlerin denizlerdeki politikalarının vazgeçilmez bir politik aracı olarak görülmekteydi. Yani korsanlık devletlerce himaye edilip seyrüsefain güvenliği isteyen devletlere karşı bir koz olarak kullanılıyordu. Osmanlı Devleti de özellikle Akdeniz'de ticaret yapan devletlerle münasebetlerinde Garp Ocakları'nın korsanlık faaliyetlerini bir politik araç olarak göz önünde bulunduruyordu. Antlaşma yaptığı devletlerin gemilerine bu antlaşma süresince Garp Ocakları korsanlarının saldırısını yasaklıyor; böyle bir yükümlüğü olmadığı devletlerin gemilerine karşı ise korsanlık hareketlerinin devamına göz yumuyordu²⁶.

Osmanlı Devleti kurulduğu ilk yıllardan itibaren bu şekilde çeşitli devletlere ticari imtiyazlar yani kapitülasyonlar vermeyi bir siyaset aracı olarak benimsemişti. Orhan Gazi zamanında Bizans ve Venedik'le mücadele eden

23 Alper Uygur, *Bizim Korsanlar Akdeniz'i Köpürten Osmanlı Leventleri*, İstanbul, 2009, s.21-23.

24 Catherine Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık Senjli Uskoklar, (Cev. Mehmet Moralı)*, İstanbul, 2009, s. XVIII.

25 Seha Meray, "Bazı Türk Antlaşmalarına Göre Korsanlık ve Deniz Haydutluğunun Yasaklanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18 Sayı: 3 Ankara, 1963, s. 115.

26 İlber Ortaylı, "1727 Osmanlı- Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 3, Ankara, 1973, s. 99.

Gazi

Akademik
Bakış

173

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

Cenevizlilere 1352 yılında kendi topraklarında ve karasularında ticaret yapma müsaadesi sağlayan bir antlaşma yapılmıştı. Daha sonra bu tür antlaşmalar Venedik, Fransa (1579), İngiltere (1580) ve Hollanda ile imzalanmıştı. Zamanla sınırları genişleyerek bir dünya devleti haline gelen Osmanlılar, Kuzey Afrika, Arap Yarım Adası, Balkanlar ve bütün Karadeniz'i hâkimiyeti altına alarak kendi kara sularında ve topraklarında bu tür ticari antlaşmaların sayısını artırdı. Bu şekilde hem ülkenin dış mallara olan gereksinimleri gideriliyor hem de sadece kendisiyle dostluk kuran ülkelerle bu antlaşmaları yaparak Hristiyan ülkelere arasında müttefik ediniyordu²⁷. Yapılan bu antlaşmalarla denize kıyısı olan liman kentlerine giriş ve çıkışlar özel bir izne tabi tutulmaktaydı. Bu sebeple yabancı devletlere verilen ticari imtiyaz statüleri, sözü edilen antlaşmalarda açıkça ifade edilerek hangi şartlarla Hristiyan ticaret gemilerinin Osmanlı karasularında serbest dolaşacağı belirtiliyordu²⁸.

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren özellikle II. Viyana bozgunu sonrası merkeze uzak eyaletlerin Osmanlı otoritesine karşı bağılıklarında bir gevşeme meydana geldi. Hatta bir kısmı kendi başına hareket eder oldu. Sadrazam Köprülü Amcazade Hüseyin Paşa'nın çabalarıyla uzak eyaletlerin bir kısmı kontrol altına alındıysa da Garp Ocakları özellikle Cezayir Ocağı bu yüzyıl başından itibaren ferman dinlememeğe başladı. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi, Akdeniz kontrolünde önemli bir yere sahip bu ocaklara karşı daha yumuşak bir siyaset takip ederek çok defa nasihat etmek suretiyle bunları kontrol altında tutmaya çalıştı. Lakin Cezayir'in itaatsiz hareketleri yalnız merkezden gelen emirlerin bir kısmını kabul etmemekten ibaret değildi. Avrupalı devletlerle yapılan antlaşmalara riayet etmemeleri Osmanlı Devleti'ni uluslararası arenada zor durumda bırakıyordu²⁹.

Osmanlı Devleti, Avrupalı Devletlerle yaptığı antlaşmalarda Akdeniz'de bu devletlerin ticaret gemilerine, tüccarlarına ve herhangi bir sebeple seyahat eden vatandaşlarına karşı teminat vermek suretiyle ağır bir taahhüt altına giriyordu. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başta Cezayir olmak üzere Tunus ve Trablusgarp Ocakları üzerindeki kontrolü iyiden iyiye azalmasıyla kendi imzaladığı antlaşmalara bile sadık kalmaması müşkül bir durum yaratıyordu. Avrupalı Devletler bu ocaklarla da Osmanlı Devleti ile yaptıkları ticari antlaşmalara benzer antlaşmalar imzalamaktaydılar. Fransa, İngiltere, Napoli, Venedik, İsveç ve Avusturya Akdeniz'de rahat ticaret yapmak için bu ocaklarla güvenlik antlaşmaları imzalamışlardır. Lakin bu tür antlaşmalar bile bu bölgedeki korsanlık faaliyetlerine engel olamamıştır. 1715 yılında Avusturya'ya ait Ostand ticaret firmasının kahve ve Hint eşyası taşıyan bir gemisi Cezayir Ocağı tarafından el konulması üzerine Avusturya elçisi Osmanlılara müracaat ederek

27 Bülent Arı, "Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku", *Türkler ve Deniz Sempozyumu*, (Editör: Özlem Kumrular), 6-7 Ekim İstanbul, 2005, s. 287-288.

28 İdris Bostan, "Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", *Türkler ve Deniz Sempozyumu*, (Editör: Özlem Kumrular), 6-7 Ekim İstanbul, 2005, s. 33-34.

29 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 253-254.

bunların tanzim edilmesini ve aynı zamanda Garp Ocakları ile böyle bir durumu bir daha yaşamamak için antlaşma yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu olay üzerine 14 Haziran 1725 tarihinde Osmanlı Devleti, İsmail ve Süleyman isminde iki kapıcıbaşı ile Avusturya adına iki temsilciyi Cezayir'e göndermiş, lakin Cezayir Dayısı Abdi Paşa, padişahın bu konuda fermanı olmasına rağmen antlaşma yapmayı kabul etmemiştir. Tunus ve Trablusgarp Ocakları ise Cezayir'in aksine padişahın fermanı doğrultusunda Avusturya ile antlaşma yapmayı kabul etmişlerdir. Tunus Ocağı ile Avusturya arasında 18 Aralık 1725 tarihinde on üç madden oluşan bir ticaret ve güvenlik antlaşması imzalanmış, aynı antlaşma yaklaşık iki yıl sonra aynı maddeler üzerinden Nisan 1727 tarihinde Trablusgarp Ocağı ile de akdedilmiştir³⁰.

Yapılan bu antlaşmalara rağmen Garp Ocakları'nın Avusturya ticaret gemilerine saldırıları devam etti. Akdeniz'de bu saldırılardan dolayı büyük ticari zararlara uğrayan Avusturya mevcut başıboşluktan dolayı Osmanlı yönetimini sorumlu tutmaya başladı. Elçisi kanalıyla Sultan I. Mahmut'a bir mektup göndererek bundan sonra Garp Ocakları korsanlarının Avusturya tüccar gemilerine zararı vaki olur ise bu zarar ve ziyanın Osmanlı Devleti tarafından karşılanmasını talep etti³¹. Lakin Osmanlı Devleti'nin bu dönemde böyle bir sorumluluğu ve yükümlüğü alması söz konusu değildi.

Garp Ocakları'nın saldırısı sadece Avusturya ticaret gemileri ile sınırlı değildi. Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar (1535) ile başlayan ticari ilişkilerini uzun yıllar sıcak tuttuğu Fransızları da rahatsız etmekteydi. Zira bu korsanlık faaliyetleri onların da Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini sekteye uğratıyordu. 1569 yılında iki ülke arasında bu konuda bir antlaşma dahi imzalanmıştı³². Lakin XVIII. yüzyılla birlikte Garp Ocakları'nın Fransız ticaret gemilerine olan korsan saldırıları artmıştı. Örneğin 1742 yılında bu saldırıların birinde Şerabut isimli kaptanın idaresindeki Fransız ticaret gemisine korsanlar tarafından el konularak altı yüz kuruş değerindeki malı gasp edilmiştir. Fransız elçisi bu olaydan dolayı Osmanlı Devleti'ne müracaat edip yardım istemiştir³³.

Garp Ocağı korsanlarının saldırıları belirli bir devletin ticaret gemilerine yönelik değildi. Uygun fırsatı yakaladıkları an yabancı bandıralı tüm ticaret gemilerine saldırıyor ve mallarına el koyuyorlardı. Hatta bu saldırılar İngiltere'nin henüz kolonisi iken Amerikan gemilerine kadar uzanmıştı. Playmount menşeli iki Amerikan gemisine 1625 yılında Garp Ocakları korsanları tarafından el konulmuştu. Yine bu dönemde Amerika'ya ait muhtelif birçok ticaret gemisinin bu korsanların eline düştüğü, mürettebatlarının esir edildiği, bunlardan bir kısmının fidye karşılığı serbest bırakıldığı, birçoğunun ise esaret esnasında

30 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 254-255.

31 BOA, *Hatt-ı Hümayun*, DN:1428/58460.

32 Giacomo E. Carretto, *Akdeniz'de Türkler*, (Çev. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray), Ankara, 2000, s. 31.

33 BOA, *İE. Hariciye*, DN: 17/1586.

öldüğü bilinmektedir. Fakat Amerikan gemilerine, 1783 yılından itibaren Garp Ocakları'nın korsan saldırısının daha çok arttığı görülmektedir. Zira bu tarihten sonra İngiliz himayesinden çıkan Amerika'nın gerek Osmanlı gerekse de müstakil olarak, Garp Ocaklarıyla herhangi bir seyrüsefer antlaşması bulunmaması bunda en önemli etkendi³⁴.

Bu yüzyılda Garp Ocakları'nın korsanlık faaliyetleri Akdeniz'de ticaret yapan birçok devletin kâbusu haline geldi. Bu saldırılardan özellikle XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren boğazlar üzerinden Akdeniz'de ticaret yapma hakkı elde eden Rus ticaret gemileri de maruz kalmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve merkezi yönetimin uzak eyaletlerdeki kontrolünün azalması bunda en önemli etkendi. Osmanlı Devleti'nin Fransa, Avusturya, Rusya, Almaya, Danimarka, İsveç gibi birçok devletle ticaret antlaşması olmasına rağmen bu ocaklar yapılan antlaşmaları otorite boşluğundan dolayı sürekli ihlal ediyordu. Bu devletler artık Akdeniz'de ticaret yapacak nerdeyse her tüccar gemisi için Osmanlı Devleti'ne müracaat edip Garp Ocakları'nın saldırılarının önüne geçmek için izin yazıları istiyorlardı.

“Roma İmparatoricesine tabi Triyeste tüccar sefayini kapudanlarından Bartelemeo Buyan nam Nemçe kapudanı râkib olduğu Maria Tereza tabir olunur bir kıta sefinesiyle bu defa Triyeste iskelesinden Devlet-i Aliye'nin Bahr-i Sefid'de vaki iskelelerine ve sair mahallere varup andan Âsitâne-i Saadet'e entia nakli ile ticaret eylemek murad etmekle kapudan mersum iskelehây-ı merkumeye vesair mahallere varup ve andan hamule ile Âsitâne-i Saadet'e gelince ruy-i deryada geşt ü güzâr eden Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp sefayinine tesadüf eylediğinde ve hilaf-ı Ahidnâme-i Hümayun bir dürlü dahl ve taarruz emne ve salimen müdür ve uburuna ve ticaretine mümanaat olunmayup ber mucib-i dostane muamele ve her halde himayet ve siyanet ve müzaheret olunmak babında Bahr-i Sefid'de vaki iskelelerin Vulat ve Hükkâm ve Zabitan ve ruy-i deryada geşt ü güzâr eden Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp sefayininin kapudan ve rüesasına hitaben Ahidnâme-i Hümayun şürutu mucibince bir kıta emri-âlişânlarının şeref süduru rica ve niyaz olunur. Bâki emri ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerindir”³⁵.

Osmanlı yönetimi bu ocakları ticaret gemilerine yaptıkları korsan saldırılardan dolayı sürekli olarak gönderdiği fermanlarla uyarmaktaydı³⁶.

34 Amerika, Akdeniz de daha rahat ticaret yapmak ve ticaret gemilerini korsan saldırılardan korumak için önce Cezayir Ocağı ile 1795 yılında bir antlaşma yapmış, daha sonra birer yıl aralıkla Trablusgarp ve Tunus ocaklarıyla da bu konuda birer antlaşma imzalamıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Akdes Nimet Kurat, “Berberi Ocakları ile ABD Münasebetleri (1774-1916)”, *Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, Ankara, 1964, s.175-213.

35 BOA, A. DVN. DVE. (Avusturya Dosyası): DN: 51/51.

36 BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 62/3097.

Gönderilen bu fermanlarda, genel olarak gasp edilen gemilerin ve mallarının sahiplerine geri verilmesi, esir edilenlerin serbest bırakılması ve korsanlık yapanların tespit edilip cezalandırılması gibi hükümler içermekteydi³⁷. Bu hükümlerin Garp Ocakları beyleri tarafından uygulanmaması, başta Rusya ve Avusturya gibi güçlü devletlerin yeni çareler aramasına neden oldu. Bu yüzyılda Rus ve Avusturya ticaret gemilerine o kadar çok saldırı olmuştu ki önce Avusturya, 8 Ağustos 1783 tarihinde Osmanlı sularında Avusturya ticaret gemilerine Garp Ocakları korsanları tarafından yapılacak zararın, Osmanlı Devleti tarafından tanzimini içeren dört maddelik bir senet aldı³⁸. 1791 yılında ise imzalanan Zıştovi Antlaşmasına da bu konuda bir madde koydurdu³⁹.

“Devlet-i Âliye ebed-peyvend Garb Ocakları korsânlarından vesâir Devlet-i Âliye reâyâsından Devlet-i İmparatoriye limânlarından hurûc iden Nemçe tüccâr sefinelerinin temini ve anlar tarafından düçâr olabildikleri bi 1-cümle hasarları tazminini mutazammın ola”

Bu şekilde Garp Ocakları'nın korsan saldırılarından dolayı ortaya çıkan zararı Osmanlı Devleti'nin karşılaması uluslararası bir antlaşmada yer aldı. Daha sonra Rusya da 1792 yılında imzalanan Yaş Antlaşmasına buna benzer bir madde koydurdu⁴⁰.

“Ticaret maddesi tarafeyn hüsn-i ittifâkının habl-i metin ve rehn-i aslisi olduğu cihetle Devlet-i Osmaniye Rusya Devleti ile bu vech ile müsâfât ve müvalâtını tecdid kılıb safvetini izhâr için ve devleteyn reâyâları beyninde ticaretini bilâ mümanaatin aminen ve sâlimen icrâ ve tarafeyn menfaatinin vech-i ehven üzere mütezayit olmasına talib olduğuna binaen devlet-i Rusya ile münakit olan ticaret muâhedesinin Cezayir ve Tunus ve Trablus-i Garp Ocaklarına dair altmış birinci maddesini işbû madde ile düstûr-ül-âmel itibâr eder Rusya reâyâlarından biri Cezayir ve Tunus ve Trablus-i Garp Ocakları korsanlarına müsâdif olub bunlardan sebi ve istirkâk olunur ise veyâhûd zikr olunan korsanlar Rusya tüccarının sefinesini veyâhûd malını alırlar ise Devlet-i Âliye zikr olunan Ocakların üzerinde olan iktidarını imâl ile bu vechile esir olunmuş Rusya reâyâlarını tahlis ve ahz olunmuş sefinelerini ve emvâl ve eşya-yı magsûbelerini eshâbına istirdâd ve lâzım gelen zarar ve hasarlarını tahsil ettire ve Devlet-i Âliye tarafından verilen fermanlar Cezayir ve Tunus ve Trablus-i Garp Ocakları tarafından icrâ olunmadığı haberi vürûdunda bade ı-tahkik ol-vakit Rusya elçisi veyâhûd maslahatgüzarı tarafından der-âliye'de tahriren inhâ olundukda ol-tarihten iki ay itibar ile

37 İbrahim Bouzai, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleriyle Siyasi ve Ticari İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s. 22.

38 Şenay Özdemir, “Korsanlıktan Kaynaklanan Zararın Tazmini Konusunda Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya Vermiş Olduğu Senet”, *Kebikeç*, S. 18, 2004, s. 400.

39 BOA, A.DVN. DVE. D.59/3, (Nemçe Ahidname Defteri), s. 31-34.

40 BOA, A.DVN. DVE. D.(Rusya Ahidname Defteri) 83/1, s. 190-193; BOA, A.DVNS. NMH. D.9, (Name-i Hümayun Defteri), s. 284-286.

yahûd mümkün olur ise dahi mukaddem hazine-i hümayundan tazmin ve terazi hususuna Devlet-i Âliye taahhüt eder.”

Bu antlaşmalar sonrası Osmanlı Devleti iyice sıkıştı. Garp Ocakları'nın bu korsan faaliyetlerinin ekonomik zararının, artık doğrudan Osmanlı hazinesinden karşılanmaya başlaması zaten ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan Osmanlı Devleti'ni iyice zor durumda bırakacağı açıktı. Bu durumdan kurtulmak için yeni çareler arayan Osmanlı yönetimi, XVIII. yüzyılın sonundan itibaren Garp Ocakları'nın saldırılarına maruz kalan başta Rusya ve Avusturya tüccar taifesinin zararlarını bekletmeden kendi hazinesinden karşılayıp daha sonra hangi Ocak tarafından saldırı yapılmışsa o ocaktan bu bedeli tahsil etme yoluna gitmiştir⁴¹.

Sonuç

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıldan itibaren Akdeniz siyasetinin bir sonucu olarak Kuzey Afrika kıyılarını kontrol altına almıştır. Önce Cezayir, daha sonra da Tunus ve Trablusgarp, Osmanlı topraklarına katılarak bu bölgeye genel bir ifade ile Garp Ocakları denilmiştir. Akdeniz havzasının geniş bir kısmını içine alan bu bölge Akdeniz hâkimiyeti içinde oldukça önemliydi. Burayı kontrol altında tutmak aynı zamanda Akdeniz havzasının ve Akdeniz ticaretinin de bir nevi kontrol altına alınması anlamına gelmekteydi.

Osmanlı hâkimiyetinin Garp Ocakları'nda başlaması ile birlikte bu eyaletlere salyaneli eyalet statüsü verildi. Fakat bu Ocaklarının idaresi diğer bu tür eyaletlerden farklı tutuldu. Yöneticilerine iç işlerinde yarı müstakil yetkiler tanındığı gibi vergi yükümlülükleri bakımında da farklı uygulamaya gidildi. Zira bu bölgelerin coğrafi bakımdan merkeze uzaklıkları, buldukları özel şartlar, halkının kısmen göçebe ve aşiretler halinde olması, mezhep farklılıkları, Hristiyan devletlerle savaş durumları bunda rol oynayan unsurlardı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde bir sorun yaratmazken devletin duraklama ve gerileme dönemine girmesi ile birlikte çeşitli sorunlara sebebiyet verdi. Bunların en başında Kuzey Afrika'da bulunan Cezayir, Tunus ve Trablusgarp Ocakları'nın, Akdeniz'de yürütmüş oldukları korsanlık faaliyetleriydi. Onlar arasında bu durum şerefli ve kârlı bir geçim yolu sayılmaktaydı. Akdeniz'de kıyısı olan ve bu denizde ticaret yapan pek çok ülkenin gemilerini zapt edip mallarına el koyuyorlardı. Bu durum özellikle XVII. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası bir sorun olmaya başlamıştı. Zira artık Osmanlı Devleti eski gücünde değildi. Birçok Hristiyan devlet Akdeniz'de güvenli bir ticaret yapmak ve ticari zararlarının önüne geçmek için bu ocaklarla doğrudan ya da Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşmaları imzalıyorlardı. Ancak yapılan bu antlaşmalara rağmen Garp Ocakları'nın Akdeniz'deki korsan saldırılarının önüne geçilemiyordu.

XVIII. yüzyılla birlikte Garp Ocakları'nın bu başıboş hareketleri Osmanlı Devleti'ni özellikle Avrupalı Devletler nezdinde zor durumda bırakmaya başla-

41 BOA, *Cevdet Bahriye*, DN: 198/9257.

mıştı. Garp Ocakları yani Cezayir, Tunus ve Trablusgarp her ne kadar Osmanlı Devleti'nin bir toprak parçası olsalar da kendi başlarına buyruk hareketleri ve merkezi otoriteye karşı itaatsizlikleri onların iyice yarı bağımsız bir yapıya bürünmelerine sebebiyet vermişti. Lakin Akdeniz'de ticaret yapan ve bu ocakların korsan saldırılarından zarar gören birçok Hristiyan devlet ise bu olaylardan dolayı doğrudan Osmanlı Devleti'ni sorumlu tutmakta ve zararlarının karşılanmasını talep etmekteydiler. Osmanlı yönetimi sürekli olarak gönderdiği fermanlarla bu ocakları uyarmaktaysa da bir sonuç alamıyordu⁴². Bu durum, başta Rusya ve Avusturya gibi Akdeniz'de bu Ocakların saldırılarından dolayı büyük zarara uğrayan güçlü devletlerin, Osmanlı Devleti ile yaptıkları siyasi antlaşmalara bu zararlarının doğrudan Osmanlı hazinesinden karşılanması yönünde maddeler koydurmalarına neden olmaktaydı.

KAYNAKLAR

Arşiv Vesikaları

- BOA, Hatt-ı Hümayun, DN:1428/58460.
BOA, İE. Hariciye, DN: 17/1586.
BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 62/3097.
BOA, *Cevdet Bahriye*, DN: 198/9257.
BOA, *Cevdet Dahiliye*, DN: 88/4373.
BOA, A. DVN. DVE. DN: 51/51. (Avusturya Dosyası)
BOA, A.DVN. DVE. D.59/3, (Nemçe Ahidname Defteri)
BOA, A.DVN. DVE. D. 83/1 (Rusya Ahidname Defteri)
BOA, A.DVNS. NMH. D.9, (Name-i Hümayun Defteri)

Kitap ve Makaleler

- ARI, Bülent, "Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku", *Türkler ve Deniz Sempozyumu*, (Editör: Özlem Kumrular), 6-7 Ekim İstanbul, 2005, s. 265-318.
BOSTAN, İdris, "Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", *Türkler ve Deniz Sempozyumu*, (Editör: Özlem Kumrular), 6-7 Ekim İstanbul, 2005, s. 29-46.
BOUZAİ, Brahim, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleriyle Siyasi ve Ticari İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.
BRACEWELL, Catherine Wendy *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık Senjli Uskoklar*, (Cev. Mehmet Moralı), İstanbul, 2009.
CARRETTO, Giacomo, E. *Akdeniz'de Türkler*, (Çev. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray), Ankara, 2000.
ÇETİN, Atillâ, "Garp Ocakları", *DİA*, Cilt: XIII, s. 382-386.
EMECEN, Feridun M., *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, İstanbul, 2009.

42 BOA, *Cevdet Hariciye*, DN: 62/3097.

Garp

Akademik
Bakış

179

Cilt 9 Sayı 17
Kış 2015

HİZMETLİ, Sabri, "Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezayir'in Eğitim ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXX / 1, Ankara, 1953, s. 1-21.

KAHRAMAN, Kemal, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, Cilt: VII, s. 486-489.

KURAT, Akdes Nimet, "Berberi Ocakları ile ABD Münasebetleri (1774-1916)", *Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, Ankara, 1964, s.175-213.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, "Tunus'ta Hâkimiyetin Dayılardan Beylere Geçışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV/1, s. 173-186.

....., Mehmet, "Tunus'ta Dayıların Ortaya Çıkışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV / 1, s.189-219.

MERAY, Seha, "Bazı Türk Antlaşmalarına Göre Korsanlık ve Deniz Haydutluğunun Yasaklanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18 Sayı: 3 Ankara, 1963, s.105-189.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, I-II, (Haz. Neşet Çağatay), Ankara, 1992.

ORTAYLI, İlber, " 1727 Osmanlı- Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 3, Ankara, 1973, s. 97-110.

ÖZDEMİR, Şenay, "Korsanlıktan Kaynaklanan Zararın Tazmini Konusunda Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya Vermiş Olduğu Senet", *Kebikeç*, S. 18, 2004, s-395-406.

ÖZKAN, Selim Hilmi, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika", *Avrasya Etüdüleri*, Vol. 1, Issue: 40, s. 1-12.

RAYMOND, Andre, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul, 1995.

SAİDÜNÎ, Nasırüddin, "Cezayir (İslamiyet Öncesi ve İslami Dönem)", *DİA*, Cilt: VII, s. 485-486.

TABAKOĞLU, Serdar, Hüseyin, "XVIII. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-İspanya İlişkileri: ilk İspanyol Daimi Elçisi Don Juan de Bouligny Örneği" *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall 2008, s. 812-840.

TOPRAK, Seydi Vakkas, Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", İstanbul Üniversitesi, *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, Bahar 2012, s. 221-235.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: IV/II, Ankara, 1995.

UYGUR, Alper, *Bizim Korsanlar Akdeniz'i Köpürten Osmanlı Leventleri*, İstanbul, 2009.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta, 2010.

YÜCEL, Yaşar, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII/ 152, s. 657-704.

Görüş